

Egy kádári év története

Mozaikok az 1971. esztendő mindennapjaiból*

DOI: <https://doi.org/10.56944/multunk.2023.2.11>

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) és a Kronosz Kiadó gondozásában, a *Közelmúltunk Hagyatéka* sorozatban jelent meg 2022-ben Papp István szerkesztésében az *1971. Egy tipikus kádári év?* című tanulmánykötet. A kiadvány a 2021. november 10-én, az ÁBTL dísztermében azonos címmel megrendezett konferencián elhangzott előadások lábjegyzetelt, tanulmányra bővített változatát adja közre. A tudományos tanácskozás célja az volt, hogy egy olyan év eseményeit járja körül a hétköznapi emberek nézőpontjából, amely nem tekinthető különösképpen sorsfordítóknak, ezért a történettudomány sem „kezeli olyan időpontként, melynek ismerete az érettségiző diákok és a művelt nagyközönség számára elvárható”. (7.) Éppen ezért az előadók nem az 1971-es esztendő „nagy történéseit” – például Rákosi Mátyás és Lukács György halála, Mindszenty József távozása Magyarországról – elemezték, hanem a hétköznapi emberek és események nézőpontjából közelítettek a témához, a konszolidált Kádár-korszak¹ mindennapjaiba engedtek

* PAPP István (szerk.): *1971. Egy tipikus kádári év?* Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Kronosz Kiadó, Budapest, 2022. 282 p.

¹ Az 1956 és 1963 közé tehető időszak vonatkozásában a történetírás képviselői közül ma már egyre kevesebben beszélnek egyértelmű rendszer-restaurációról. A politikai rendszer változatlansága mellett egyértelművé vált a különbség a Rákosi- és a Kádár-korszak között, ezért terjedhetett el a konszolidáció fogalmának használata. Ebből adódik, hogy az 1960-as évektől sokan konszolidált Kádár-korszakként hivatkoznak a 20. századi magyar történelemnek erre a periódusára. Gyarmati György például újabban konszolidált autori-

betekintést. Ennélfogva a tanulmánykötetben közreadott írások is jellemzően az 1971. év kisebb történéseit mutatják be különböző aspektusokból, azonban ezeket a szerzők az előzmények és utóhatások tágabb kontextusában értelmezik, így nem kizárólag egy esztendő, hanem az 1960-as és 1970-es évek világa eleve-nedik meg az olvasó előtt. A kötet a tudományos tanácskozás szekcióbeosztását követve négy fejezetben közli a tanulmányokat. A következőkben ezt a rendet tartva mutatom be röviden a kiadványban szereplő írásokat.

Papp István a szerkesztői előszóban rövid historiográfiai áttekintést nyújt a Kádár János névvel fémjelzett korszak gazdaság-, társadalom- és politikatörténeti irodalmáról, hangsúlyt helyezve az egyes szakterületek korszakot érintő belső periodizációi közötti eltolódások bemutatására.² Fontosnak tartotta kiemelni, hogy a Pető Iván és Szakács Sándor – a reform gondolatát szervező elvvé állító – gazdaságtörténeti munkájukban hangsúlyozzák, hogy az 1957 és 1968 közötti időszak mindenképp elkülönült korszaka az azt megelőző negyven év gazdaságtörténetének, az 1968-ban bevezetett reformok egyértelműen jelzik a korszakhatárt. Ezzel szemben az egyetemi oktatásban máig használt, Magyarország 20. századi történetét bemutató kötet szerzőjénél, Romsics Ignácnál nem jelent ilyen markáns választóvonalat az 1968-as esztendő. Ő két időintervallumra osztotta a Kádár-korszakot: az 1963-ig tartó megtorlás és az 1963–1989/1990 közé

ter rendszerként írta le a kádári berendezkedést. GYARMATI György: Csengőfrász – Kádárkolbász – Kádár-kocka. A pártállam Janus-arcú magyar modellje. In: RAINER M. János (szerk.): *A szovjet típusú rendszer időszakának vitatott kérdései*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2022. 153–183. Bár Kalmár Melinda már korábban felhívta a konszolidáció fogalmának használati korlátjaira a figyelmet – elfedi a működés egészének lényegét –, ő maga a szanalás definíciója mellett foglalt állást, azonban nem figyelhető meg jelentős eltolódás a meghatározás használatának tekintetében. KALMÁR Melinda: *Történelmi galaxisok vonzásában. Magyarország és a szovjetrendszer 1945–1990*. Osiris Kiadó, Budapest, 2014. 118.

² A kádárizmus historiográfiájáról összefoglalóan lásd bővebben többek között RAINER M. János: *Bevezetés a kádárizmusba*. 1956-os Intézet–L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2011; RAINER M. János: A Kádár-korszak kutatása – közel-múlt és közeljövő. *Korunk*, XXIV/10. 2013. október. 3–13.; PAP Péter István: Kádárizmus a legújabb történeti irodalomban. In: RAINER M. János (szerk.): *Ezerkilencszáznolcvankilenc. Magyarország a jelenkorban*. 1956-os Intézet Alapítvány–Kronosz Kiadó, Budapest–Pécs, 2020. 299–327.

tehető konszolidált kádárizmus időszakára. Rainer M. János a kádárizmus értelmezését középpontba helyező, *Bevezetés a kádárizmusba* című kötetében a megtorlás időszakát követően két nagy periódust különböztet meg: nála 1963–1974 a szocialista rendszer megújításának, az ezt követő tíz esztendő pedig a megtorpanásnak és az útkeresésnek a szakasza. Valuch Tibor társadalomtörténeti összefoglalójában az 1963-tól 1981-ig terjedő időszakot nevezte klasszikus szocialista rendszernek, Földes György a külpolitika tekintetében 1969–1971. éveket jelölte meg a reformpolitika korszakának. (9–11.) Papp rövid szakirodalmi összefoglalója azért fontos, mert a kötetben szereplő írásoknak nem célja a korszak egészének különböző nézőpontokból történő értelmezése, azonban a nagy totál ismerete elengedhetetlen a tanulmányok mélyebb megértéséhez, így itt a korszakban kevésbé jártas szakmabeli és a laikus olvasó is kap egyfajta tájékoztatást a kérdés releváns irodalmáról, amely elősegítheti az elmélyülést a Kádár-kor történetében.

A *Társadalomtörténeti metszetek* című fejezet tanulmányai elsősorban arra keresik a választ, hogy egyes, szélesebb körben jelentkező társadalmi kihívásokra hogyan reagált a regnáló hatalom. Keller Márkus a lakhatás, Szőnyi Tamás a zenéjükkel és öltözködési stílusukkal lázadó fiatalok kérdését vizsgálja írásában. Bár Keller tanulmányának címe első olvasatra azt sugallja, hogy az kizárólag a békásmegyeri lakótelep kádári társadalomban betöltött szerepéről, a szocialista kispolgár lakóhelyéről ad részletes elemzést, egy nagyobb ívű áttekintésről van szó. A tanulmány nagy vonalakban ismerteti az 1960-as évek Budapestjének „katasztrofális” lakáshelyzetén (18.) keresztül azt, hogy az állami beavatkozás révén a lakhatás egyéni problémából hogyan vált társadalmi problémává. Kitér a családház-vita bemutatására, amelynek során a résztvevők arra keresték a választ, hogy milyen lakásformák felelnek meg a szocializmus társadalmi rendjének. Kilépve a diskurzusok keretéből, a tanulmány nagyobb részében annak elemzése kerül középpontba, hogy milyen megoldások születtek a lakhatás problémájára, és ezekben milyen szerepe volt az építész gondolatoknak. Ennek részeként ismerteti Keller a békásmegyeri lakótelep körüli kérdéseket, amely a

kortársak szemében inkább volt panelházak együttese, mintsem valódi otthon.

Szónyei a hazai beatkorszak történéseit bemutató írását hét T betűs fogalom köré csoportosítja. Ebből három az Aczél György nevével társított Kádár-kori kultúrpolitika lényegét fejezi ki (tilt, tűr, támogat), négy a szerző fogalma (találkozások, tiltakozások, tárgyalások, távozások), amelyekkel találóan szemlélteti az 1971-es hazai zenei élet fontosabb eseményeit. A tanulmány röviden áttekinti az 1960-as és 1970-es évek magyarországi kultúrpolitikájának alakulását, majd azt tárgyalja, milyen körülmények között találkozott a magyar zenei élet két meghatározó alakja, Cseh Tamás és Bereményi Géza, valamint az LGT tagjai, továbbá bemutatja az Illés együttest ért szankciókat és az azok következtében kialakult tiltakozás krónikáját. Kitér az Illés Lajos és Aczél György között zajlott tárgyalásra, amelynek következtében 1971-től megszűntek az Illés zenekarra vonatkozó tiltások, újra lemezt készíthettek, koncertezhettek. Végül a Magyarországot elhagyó zenészek távozásának körülményeit ismerteti. A tanulmányból jól kirajzolódik, hogy a politikai hatalom képviselőinek fejtörést okozott a zenéjükkel és külsőségeikkel lázadó fiatal zenészek csoportja, amit alátámaszthat állambiztonsági megfigyelésük is.

Az *Állambiztonsági történetek* című egység három tanulmánya közül kettő a különböző vallásfelekezetek tevékenységének állambiztonsági kontrolljáról, egy pedig a külföldön élő és tevékenykedő, 1971-ben fizikai Nobel-díjat nyert Gábor Dénes megfigyelésének történetéről ad részletes áttekintést. Novák Attila az ortodox zsidó zarándoklatok – amelyek a csodarabbik sírjainak meglátogatását jelentették – Kádár-kori historiájának elemzése során kiemelten foglalkozik a második világháború utáni ortodoxia jeles képviselőjével, Schück Jenővel, akinek szerepe megkerülhetetlen a hazai zarándoklatok értelmezése során. Az ő tevékenysége is hozzájárult ahhoz, hogy az állami szervek részéről óvatos nyitást lehetett megfigyelni a zarándoklatok tekintetében, ami mögött persze meghúzódott annak felismerése is, hogy a külföldi ortodoxia magyar ügyekben apolitikus volt, valamint turisztikai célú látogatósaik bevételi forrást jelenthettek a magyar népgazdaságnak. (74.) Ennek ellenére a zarándoklatokat 1969 és

1975 között az állambiztonság figyelemmel kísérte, ezek azonban nem jelentettek önálló témát a szerv számára, mindig egy-egy megfigyeléssorozat részét képezték.

Az ifjúság iskolai nevelésével évszázadokon keresztül elsősorban az egyházak foglalkoztak, s nem véletlen, hogy a második világháború után az egyik kiemelkedő politikai kérdéssé az iskolák államosítása vált, amelyre 1948 júniusában került sor. Bár különbség figyelhető meg a Rákosi- és a Kádár-korszak egyházakkal kapcsolatos céljait illetően – előbbi megsemmisíteni, utóbbi hatalma eszközüvé kívánta tenni őket –, abban azonban megegyeztek, hogy az egyházak tevékenységét igyekeztek korlátozni. (90.) Vörös Géza ennek a folyamatnak egy szeletébe enged betekintést. Tanulmányában a 19. század végén esztergomi egyházmegyes papok által életre hívott, fiatalok katolikus szellemű nevelésével foglalkozó, a szerzetességhez hasonló, de fogadalom nélküli Regnum Marianum közösség képviselőit, valamint a szegény és árva gyerekeket maga köré gyűjtő, növendékeinek csoportját csak Sasfiókákként emlegető Regöczi Istvánt ért büntetőeljárások történetét elemzi. Mindkét ügyben 1971–1972-ben születtek meg az elmarasztaló ítéletek.

A tematikus blokk leghosszabb és legösszetettebb tanulmánya Szekér Nóra Gábor Dénes Nobel-díjas fizikus állambiztonsági megfigyelését elemző írása. A szerző a fizikushoz kapcsolódó tevékenységen keresztül szemlélteti, hogy az állambiztonság milyen célokkal kezdett külföldön élő híres célszemélyek tanulmányozásába (tudományos hírszerzés, emigrációs politika, hivatalos kapcsolat kiépítése), e folyamat milyen összetett lehetett. A tanulmány kiemeli, hogy a hazai vezetők elképzelése szerint a nagy nevű emigráns személyek hazalátogatása igazolta volna a rendszer elfogadottságát, amely motívum fontos szerepet játszott abban, hogy Gábor Dénest is tanulmányozni kezdték „Carter” fedőnéven. A hosszú előkészítő munka ugyanakkor ebben az esetben nem érte el a célját. Szekér írása amellet, hogy részletesen elemzi Gábor állambiztonsági megfigyelésének történetét, betekintést nyújt a hálózat külföldi munkamódszereibe, valamint értékes tudománytörténeti adalékokkal is szolgál.

Az *Alternatívák a rendszeren belül* fejezet Bartha Eszter és Pap Milán előadásának kéziratát foglalja magába. Bartha tanulmányában arra tesz kísérletet, hogy összevessen három munkáséletutat, a munkásírónak kikiáltott – bár a munkásállam kritikáját megfogalmazó – Fejes Endre és Kertész Ákos munkásábrázolásával. Ennek során a felfelé történő mobilitás csatornáit kihasználni igyekvő munkások életútja, valamint a *Makra* és a *Rozsdatemető* című alkotások szereplőit ért kihívások között keres párhuzamot vagy éppen különbségeket. Bartha véleménye szerint az alkotások azért lehettek sikeresek a korban, mert sok munkás tudott azonosulni a szereplők helyzetével, ennek ellenére a regények hősei és az elemzett interjúalanyok élettörténetei között különbség figyelhető meg. Míg a fiktív szereplők kitörésének a kudarc a komfortzónához való ragaszkodásban keresendő, addig a megkérdezett, különböző háttérrel rendelkező munkások hiába tettek felemelkedésükért, gyakran fizikai és társadalmi korlátokba ütköztek. Bartha kiemeli, hogy a gender típusú megközelítés ritka a hazai munkástörténet-írásban, ezért külön figyelmet szentel egy, a gyermekeit egyedül nevelő munkásnő életútja felvázolásának. Ennek során hangsúlyt kap, hogy a munkásnők leginkább a férjükön keresztül érvényesülhettek, az egyedülállók előtt rendszerint bezáródtak a mobilitás csatornáik. Ez a jelenség kritikusan megjelenik a *Makrában* és a *Rozsdatemetőben* is.

Pap Milán az MSZMP által kezdeményezett, az 1960-as, 1970-es évek fordulóján kibontakozó óvatos reformtörekvések során kidolgozott új választási törvény alapján megtartott 1971. évi választást helyezi elemzésének középpontjába. Tanulmányában kiemeli, hogy az 1970. évi III. törvény az első lépést jelentette a valós politikai reprezentáció felé, elviekben demokratizálta a képviselő-jelölés szabályait, azonban a hatalmi struktúra változatlansága miatt a gyakorlatban ez nem valósulhatott meg. Ennek ellenére volt, aki próbára tette a rendszer működését, ezért alakulhatott ki az Óbudai 6. számú választókerületben valós verseny a parlamenti mandátumért. Az elemzés ennek a választási küzdelemnek a folyamatát szemlélteti, röviden bemutatja a Hazafias Népfront jelöltjével szemben győztesként kikerült Szép

Zoltán parlamenti tevékenységét és későbbi ellehetetlenítését. A tanulmányból kirajzolódik egyrészt egy atipikus, másrészt egy tipikus pályáiv. Szép pályafutása atipikusnak tekinthető abból a szempontból, hogy egy, a hatalom által uralt terepen és annak akarata ellenére tudott sikert elérni és rövid politikai karriert befutni. Ha viszont figyelembe vesszük, hogy mandátuma 1975. évi lejártát követően a rendszer kereteit újraértelmezni, tagítani igyekvők sorsára jutott, tipikusnak értékelhető.

A kötet utolsó, *A továbbélő múlt* című fejezete első tanulmányának középpontjában a Magyarországon 1971-ben megjelent *Balladák könyve* és szerzője, Kallós Zoltán áll. Ablonczy Bálint elsősorban azokra a kérdésekre keresi a választ, hogy miben látták a kortársak a kötet jelentőségét, hogyan vált Kallós az egyik legmeghatározóbb romániai magyar értelmiségivé, és miként álltak ki érte külföldi jogvédő, illetve magyarországi társadalmi és állami hálózatok letartóztatása után. (194.) Tekintve, hogy Ablonczy véleménye alapján a mű és szerzőjének munkássága nagypolitikai dimenzióban is értelmezhető, a tanulmány a *Balladák könyve* keletkezéstörténetének bemutatása és a szerző életútjának rövid ismertetése mellett a magyar–román kapcsolatok alakulását is alaposan körüljárja, kitérve arra, hogy abban milyen szerep jutott Kallós kötetének. Mindemellett szól a szerzőt ért retorziókról, illetve az ennek nyomán kibontakozott szolidaritási hullámról, melynek nem elhanyagolható részét képezte a magyar állambiztonság aktivizálódása Kallós szabadságra helyezése érdekében.

Bognár Bulcsu azt vizsgálja, hogy milyen utat járt be Erdei Ferenc a társadalomkutató munkásságának zárását jelentő, 1971-ben megjelent *Város és vidéke* című munka megírásáig. Bognár a művet Erdei szociografikus életművének tükrében és a társadalmi hatások alapján tanulmányozza, s ezen keresztül igyekszik megragadni a szerző gondolkodásának fejlődését. (211.) A tanulmányban áttekinti azokat a fordulatokat, amelyek Erdei korai, 1945 előtti elemzései óta formálták társadalomszemléletét, melynek során hangsúlyos szerepet kap a társadalomtudós politikai szerepvállalásának és nézeteinek bemutatása. Ennek köszönhetően szépen körvonalazódik, hogy Erdei szemléletmód-

ja az 1945 utáni, politikailag turbulens időszakban a szakítások-visszatérések fogalompár mentén is értelmezhető.

A fejezet utolsó írásában Papp István a magyar kormány hivatalos elnevezései körül kialakult, a hatalom birtokosainak a jogalkotásban testet öltő „belső vívódásának” történetét tárja fel. Egy olyan kérdésre összpontosít, amely a korban az átlagemberek közül nem sok mindenkit foglalkoztathatott, a politikai hatalom birtokosainak viszont égető legitimációs problémát okozott. A tanulmány nyomon követi, hogyan jutott el a hivatalos szóhasználat a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megnevezéstől a Minisztertanács használatáig, aminek során világossá válik, miért vált kényelmetlenné a „forradalmi” jelző a rendpártiságot előnyben részesítő Kádár János és az MSZMP vezetése számára. Bár a cím hallatán az írás elsöre száraz politikai és közjogi elemzésnek tűnhet, Papp közérthető és olvasmányos formában tárlja a csak látszatra marginálisnak tűnő kérdést.

Az *Utószóban* Takács Tibor a korszak jellegzetességeinek felvillantása mellett reflektál a kötetben szereplő tanulmányokra, és keresi a választ a címben feltett kérdésre: tipikusnak tekinthető-e az 1971. esztendő? Az 1970-es évek elejére a hatalom túl volt a megtorláson és az amnesztián, a mezőgazdaság kollektivizálásán, valamint az 1968-as reformok bevezetésén, ezért első olvasatra 1971 egy békés, konszolidált, tipikus évnek tűnhet. (258.) Azonban – ahogy azt a kötet tanulmányai is tükrözik – a látszólagos mozdulatlanság mögött komoly változások zajlottak, ennek ellenére a rendszer maga stabilnak tűnt, abban az értelemben is, hogy volt, ami állandósult. Ennek a gondolatsornak a mentén jut el Takács végkövetkeztetéséig: „Minden változik. Minden mozdulatlan. [...] 1971 tipikus év volt.” (264.)

A tanulmánykötetről összességben elmondható, hogy elérte a bevezetőben megfogalmazott célját, nevezetesen, hogy különböző nézőpontokból bemutassa, milyen volt az élet 1971-ben Magyarországon. Bár a kiadvány nem törekszik a Kádár-korszak egészének átfogó értelmezésére, ennek ellenére a benne szereplő tanulmányok nemcsak pillanatfelvételek az 1960-as és 1970-es évek fordulójáról, hanem különféle aspektusokból tájékoztatnak a rendszer működési mechanizmusáról, a hatalmat birtokló

párt és a társadalom viszonyáról. Egyetlen hiányossága, hogy a tanulmányok sorát nem gazdagítja olyan elemző írás, amely középpontjába az 1968-as gazdasági reform mindennapi életre gyakorolt hatását helyezi, pedig a gazdaság vonatkozásában is 1971 még teljes reformévnek számított. Bemutatásra kerülhetett volna, hogy a változások miként jelentek meg, és milyen befolyást gyakoroltak a munka vagy a fogyasztás világára, illetve a mezőgazdaságban végbement folyamatoknak is érdemes lett volna figyelmet szentelni.

A tanulmánykötet egyik fő erénye, hogy a szűkebben vett történelmi szakma képviselői mellett a korszak története iránt érdeklődő laikus olvasók is haszonnal forgathatják, ugyanis a benne szereplő írások mellett, hogy alapos szaktanulmányok, közérthető formában adják közre a friss kutatások eredményeit. A közérthetőséget elősegíti, hogy a tanulmányok a hétköznapi ember mindennapjai felől közelítenek a korszakhoz, így olyan témákat dolgoznak fel (lakótelepek, zenei és olvasmányélmények, vallási kérdések stb.), amelyeket sokak testközelből ismerhetnek, valamint a korban használt, azonban ma már kevésbé ismert fogalmak (mint az állambiztonság által használt szakzsargon) megmagyarázása sem marad el. Mindemellett az elemzések elősegítik a Kádár János névvel fémjelzett korszakban való elmélyülés lehetőségét is, ugyanis azok bőséges szakirodalmat mozgatnak, ami egyrészt a tanulmányok alaposságának egyik fontos mutatója, másrészt az irodalomjegyzék a laikus olvasók számára iránytűül is szolgál. A tanulmánykötet széles körű megismerhetőségének egyetlen korlátja, hogy bolti forgalomban nem kapható, a Szaktárs portálon a magyarországi közgyűjtemények és felsőoktatási intézmények hálózatáról belépve ingyenesen, egyéb hálózatról egy ma már csekélynek tekinthető összeg megfizetése ellenében azonban olvasható.

Abstracts

ÁGNES JUDIT SZILÁGYI:

Glimpses behind the Iron Curtain from Portugal before and after 1974

In the mid-1970s, the world behind the Iron Curtain, including Hungary, entered the horizon of the Portuguese public. This was the period in the history of the Iberian country which was divided by the 1974 Carnation Revolution as a definite caesura. We have some published sources from both the pre- and post-revolutionary years which helped the Portuguese get an insight into the closed world of socialist countries. This study undertakes an analysis of two of them and places these writings, their intellectual environment, and their authors in the context of the era.

Keywords: détente, Kadarism, Marcelism, revolution of April 25, Urbano Tavares Rodrigues

ANITA M. MADARÁSZ:

Great Britain's Central and Eastern European Policy in the Cold War. Chapters from the History of British–Hungarian Cultural Diplomacy

During the Cold War years, culture could act as a bridge between two opposing states, but it also enabled the mapping of and, if

necessary, influence on the enemy country's thinking through various cultural and propaganda tools and institutions. Culture, cultural diplomacy, and propaganda were thus an inseparable whole. The new propaganda policy which the United Kingdom launched in the late 1940s was the main and most effective 'tool' to weaken the Soviet communist regime. The aim of this study is to present the relationship of British diplomacy to a country in Central and Eastern Europe in the context of cultural contacts, and at the same time to examine briefly how British propaganda worked and how the Hungarian political leadership related to it. We will also gain insight into how the UK viewed the Kádár regime—whether through distorted or completely realistic lenses—as a result of events that differed in certain periods, sometimes with positive and sometimes with negative outcomes.

Keywords: propaganda policy, cultural diplomacy, cultural infiltration, British-Hungarian relations, Cold War

ZSOLT HORVÁTH B.:

Hand-controlled Internationalization. The Impact of the International Aspirations of the Hungarian People's Republic on Higher Education through the Example of the Eötvös Loránd University

For the Hungarian People's Republic, the events of the world politics in the 1960s allowed for significant international activity. Respecting the framework of the regime, decades of active engagement on both sides of the Iron Curtain could be initiated. Considering the country's resources, one of the most important elements in its foreign relations efforts was the continuous expansion of cultural and educational relations, which allowed the country's higher education system—which experienced extensive growth during the same period—to play a prominent role. The Eötvös Loránd University (ELTE), one of the largest higher education institutions in Hungary, hosted students from nearly 90 countries with its diverse training

portfolio. The internationalization process promoted by the government provided the university with a major opportunity to build a position in the wider international academic community, to establish partnerships, to diversify its training, and to improve its quality continuously. Relations with capitalist and developing countries were particularly valuable. At the same time, it was confronted with a number of problems in teaching and supporting incoming students, as well as systemic rigidities and inadequate funding, problems which remained unresolved before the transition. This paper seeks to showcase these processes through archival documents and contemporary press sources, examining the opportunities, constraints, and challenges from an institutional perspective, thus illustrating the frequent political ambitions of the state and its political institutions.

Keywords: higher education, Eötvös Lorand University, internationalization, foreign students, mobility

ÁKOS KORMÁNY:

**“Sport is a Gentlemen’s Passion; it is not Suitable for Workers!”
Conceptions of Sport in the Hungarian Organized Labour
Movement in the First Half of the Twentieth Century**

In the first half of the twentieth century, many controversies and conflicts—like those around its types, forms, and values—were connected to sports. The question of Hungarian workers’ sports, which emerged from the beginning of the century, was also one of these issues. Its separation and differentiation from so-called bourgeois sports was reinforced by the creation of a sports system that reflected the needs of the workers, and of course aligned with the long-term political and social goals of the workers’ movement. Based on this, the study primarily examines what place and role sport played within the labour movement, and what practical and ideological concepts were created for its implementation those ideas. After outlining the development

of workers' sports and sport opportunities for workers, special attention is paid to the problem of professionalism-amateurism and competition, along with the external and internal influences that created and later shaped Hungarian workers' sports are also presented.

Keywords: workers' sport movement, physical education, social democracy, left-wing associations, Horthy era

PÉTER BAKONYI:

Arrow-Cross Rule in Zala County (October 1944–March 1945)

The aim of this study is to provide an insight into the history of Ferenc Szálasi's Arrow Cross Party in Zala County from the party's takeover of power until the fall of the regime. Nevertheless, it briefly outlines the background, starting with the establishment of the party's local organisation in 1938. Despite the fact that Zala County was one of the core areas of the political forces following National Socialist ideologies in Hungary, it seems that Szálasi's party was never able to gain decisive influence there. Moreover, the county leadership had to constantly reckon with actions taken by the administrative authorities and the police. Our sources suggest that only after the German occupation in March 1944 did the party's situation improve. After the Arrow Cross takeover in October of that year, the construction of a Hungarist party-state began in Zala County. After apparent initial successes, the party's strength was finally limited to terrorist measures and intensified propaganda in an increasingly critical military situation. Most of the county leaders fled from the approaching Red Army, and although they were tried in absentia by the People's Court, they were never punished for their actions.

Keywords: Arrow Cross Party – Hungarist Movement, Zala county, the Arrow Cross takeover, arrests, executions, propaganda

GÁBOR ANDREIDES:

“That Is Not Me, but Ferenc Zimmer Fishmonger.” The Calvary of the Former Editor-in-Chief of the Hungarian News Agency after 1945

The social and political changes that took place after World War II completely transformed Hungarian press policy and management. New newspapers were born, old ones were transformed or closed down. Representatives of the pre-1945 press management, as well as other journalists, had to undergo so-called certifying commission procedures. The process involved a declaration of commitment to the past regime. The commission then decided who could continue working in publicity, in what capacity, and where. Ferenc Zimmer, the former editor-in-chief of the Hungarian news agency, who had retired, also went through the process: he was certified, but his work was not counted on in any way, and he was even transferred out of the capital in 1951. In 1956, the elderly, sick former editor-in-chief accepted his sister’s invitation to leave the country and settled in Pinkafő/Pinkafeld, Burgenland. Here he died in 1961.

Keywords: press, press policy, World War II, certifying commissions, deportations

Contents

Hungary's Foreign Relations in the Kádár Era

<i>Ágnes Judit Szilágyi</i> : Glimpses behind the Iron Curtain from Portugal before and after 1974	4
<i>Anita M. Madarász</i> : Great Britain's Central and Eastern European Policy in the Cold War. Chapters from the History of British–Hungarian Cultural Diplomacy	30
<i>Zsolt Horváth B.</i> : Hand-controlled Internationalization. The Impact of the International Aspirations of the Hungarian People's Republic on Higher Education through the Example of the Eötvös Loránd University	61
<i>Róbert Takács</i> : Hungary's Foreign Relations in the Cold War Environment	88

Studies

<i>Ákos Kormány</i> : "Sport is a Gentlemen's Passion; it is not Suitable for Workers!" Conceptions of Sport in the Hungarian Organized Labour Movement in the First Half of the Twentieth Century	104
<i>Péter Bakonyi</i> : Arrow-Cross Rule in Zala County (October 1944–March 1945)	144

<i>Gábor Andreides</i> : “That Is Not Me, but Ferenc Zimmer Fishmonger.” The Calvary of the Former Editor-in-Chief of the Hungarian News Agency after 1945	174
---	-----

Reviews

<i>Balázs Balatoni</i> : The Intellectual Origins of the League of Nations in Great Britain	192
<i>Soma Hunyadkürti</i> : The Bright and Dark Sides of Anti-Germanism	202
<i>Ákos Bartha</i> : How to Play Hopscotch: Horthy’s Attempt to Exit the Second World War	213
<i>Kristóf Gyebnár</i> : Stories of a Year in the Kádár Era—Mosaics of Everyday Life in 1971	229

Tartalomjegyzék

A kádári Magyarország külkapcsolatai

<i>Szilágyi Ágnes Judit:</i> Portugál pillantások a vasfüggöny mögé 1974 előtt és után	4
<i>M. Madarász Anita:</i> Nagy-Britannia közép-kelet-európai politikája a hidegháborúban Fejezetek a brit-magyar kulturális diplomácia történetéből	30
<i>Horváth B. Zsolt:</i> Kézi vezérelt nemzetköziesítés. A Magyar Népköztársaság nemzetközi törekvéseinek hatása a magyar felsőoktatásra az Eötvös Loránd Tudományegyetem példáján ...	61
<i>Takács Róbert:</i> Magyar külkapcsolatok a hidegháborús nemzetközi környezetben	88

Tanulmányok

<i>Kormány Ákos:</i> „A sport úri passzió, nem való a munkásságnak!” A magyar szervezett munkásmozgalom sportideái a 20. század első felében	104
<i>Bakonyi Péter:</i> Nyilasok Zala megyében (1944. október – 1945. március)	144

<i>Andreides Gábor</i> : „Ez pedig nem én vagyok, hanem Zimmer Ferenc halkereskedő.” A Magyar Távirati Iroda egykori főszerkesztőjének kálváriája 1945 után	174
--	-----

Szemle

<i>Balaton Balázs</i> : A Népszövetség gondolatának brit gyökerei	192
<i>Hunyadkürti Soma</i> : A németellenesség színe és visszája	202
<i>Bartha Ákos</i> : Ugróiskola	213
<i>Gyebnár Kristóf</i> : Egy kádári év történetei. Mozaikok az 1971. esztendő mindennapjaiból	229

Az első világháború utáni évtizedekben az Amerikai Egyesült Államok a világon szinte mindenütt, sok mindenben, sokak gondolataiban megtalálható volt. Amerika Magyarországon is a hétköznapi realitás része lett, hiszen a túrkevei lakodalomtól kezdve a Zeneakadémiáig nagyon eltérő helyszíneken tűnt fel. „Mindenütt való” volt, felbukkant sokféle tárgyban, élethelyzetben, szokásban és a szűkebb-tágabb világról, a jövőről való gondolkodásban. A távoli, óceánon túli Amerika éppúgy sok ember fantáziáját mozgatta meg, ahogy a nemzeti térben megjelenő Amerika.

SIPOS BALÁZS

„AMERIKA, EZEREMELETES MENNYORSZÁG”

AMERIKA ÉS AZ
AMERIKANIZMUS
A HORTHY-KORI
NYILVÁNOSSÁGBAN

NAPVILÁG KIADÓ

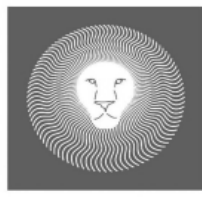
1114 BUDAPEST,
VILLÁNYI ÚT 11-13.

WWW.NAPVILAGKIADO.EU

A széles körű alapkutatásra épülő kötet az amerikai kultúra Horthy-kori jelenlétét tárgyalja, részben új szempontokat felvetve. A historiográfiai környezet és a globalizációértelmezések alapos bemutatása után a könyv számos forrást idézve elemzi az amerikai populáris kultúra (jazz, tánc, film, regény stb.) megjelenését, hatását és elterjedését, a hétköznapi élet alakulását, a nőideál változását és az amerikanizmus ábrázolásának különféle típusait békeidőben és a háborúban. Bemutatja az USA világpolitikai, gazdasági és katonai szerepéről vallott nézeteket, és sajátos keresztmetszetét adja a Horthy-kornak is.

Csunderlik Péter
EGY KÜLÖNLEGES
KÖZÉP-EURÓPAI
TÖRTÉNÉS
Hanák Péter pályaképe

Ha egy történész „egyszer meg akarja fejteni, hogy mi történt velünk itt, a Kárpát-medencében az 1940 és 1990 közötti fél évszázadban (s nem volt történelmünknek ehhez hasonló sűrű korszaka), akkor elsőként Hanákot kell megfejtenie” – Varga László, Budapest Főváros Levéltárának egykori főigazgatója emlékezett így Hanák Péterre.

HANÁK PÉTER történész (1921–1997) a holokausztot ugyan túlélte, de családját elveszítette, így a szellemes, ironikus fiatalemberről hithű sztálinista lett, és szerepet vállalt a magyar történettudomány 1948 utáni szovjetizálásában, vett részt a „reakciósként” megbélyegzett történész kollégái félreállításában – hogy aztán illúzióiból kiábrándulva az államszocialista rendszer kritikusa legyen.

Miután '56-os megnyilvánulásai miatt 1957-ben eltávolították az Eötvös Loránd Tudományegyetemről, Hanák az MTA Történettudományi Intézetének munkatársaként, majd osztályvezetőjeként (1964–1990), a dualizmus korának kutatójaként kulcsszerepet játszott az 1867-es kiegyezés pozitív újraértékelésében, továbbá a „szellemi vasfüggöny” egyik 1960-as évekbeli átvágójaként a magyar történetírás nyugatosításában, modernizációjában. Egyike volt azoknak, akik problémaérzékenységükkel, nemzetközi tájékozottságukkal, kapcsolatrendszerükkel és nyugati megbecsültségükkel kiemelkedtek a Kádár-kori történész nemzedékből, a rendszerváltás után pedig ő vállalta a Közép-európai Egyetem (CEU) Történelem Tanszékének megszervezését.

CSUNDERLIK PÉTER kutató történészként a Hanák-hagyaték, levéltári és nyomtatott források, valamint a pályatársakkal készített interjúk alapján rajzolja meg Hanák Péter pályaképét, aki egyik hőiséhez, Jászi Oszkárhoz hasonlóan „dunai patrióta” volt, aki Közép-Európa történetének kérdéseire akart választ adni, hogy megértse a saját sorsát.

SZERZŐINK

ANDREIDES GÁBOR

PhD, történész, tudományos főmunkatárs, Nemzeti Emlékezet Bizottságának Hivatala

BAKONYI PÉTER

történész–levéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Zala Vármegyei Levéltára

BALATONI BALÁZS

PhD-jelölt, Szegedi Tudományegyetem Történelemtudományi Doktori Iskola

BARTHA ÁKOS

PhD, tudományos munkatárs, HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

GYEBNÁR KRISTÓF

PhD-hallgató, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola, segédlevéltáros, MNL Heves Vármegyei Levéltára

HORVÁTH B. ZSOLT

PhD-jelölt, ELTE Történelemtudományi Doktori Iskola, Új- és Jelenkori Egyetemes Történelem Doktori Program

HUNYADKÜRTI SOMA

PhD-hallgató, ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Modernkori Magyarország Doktori Program

KORMÁNY ÁKOS

PhD-hallgató, ELTE Bölcsészettudományi Kar Művelődéstörténet Doktori Program, tudományos munkatárs, Magyar Olimpiai és Sportmúzeum

M. MADARÁSZ ANITA

PhD, történész, egyetemi oktató, ELTE BTK Angol-Amerikai Intézet, tudományos főmunkatárs, Nemzeti Emlékezet Bizottságának Hivatala

SZILÁGYI ÁGNES JUDIT

PhD, az ELTE Bölcsészettudományi Karának habilitált docense, az Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék és Doktori Program vezetője

TAKÁCS RÓBERT

PhD, történész, tudományos munkatárs, Politikatörténeti Intézet

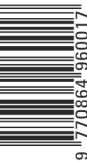
„Mi nem hiszünk abban, hogy azzal, hogy külföldön x díjat nyerünk, nemzetünknek különösen használnánk. Nem hiszünk abban, hogy ha az összes olimpiász összes díját hazahozzuk, hazánk elszakított területéből csak egy akácfát is visszakapnánk vagy a magyar embernek gondját, baját csak egy hajszállal is megkönnyítenénk. A mi világnézetünk sokkal komolyabb és ezért nem fanatizáljuk ifjúságunkat hamis ideálok irányában. Ennek az országnak egy egészséges, munkabíró munkásosztályt nevelni helyes testnevelés segítségével, ez a mi hazafiságunk, ez a föltörekvő munkás testedző egyesületeknek a hazafisága.”

Kormány Ákos: „A sport úri passzió, nem való a munkásságnak!”

A magyar szervezett munkásmozgalom sportideái a 20. század első felében

A puha diktatúra szelíden terelgeti portugál vendégeit 1975-ben, és ezek az amúgy is pozitív várakozásokkal érkezett vendégek nemcsak a részletekben, de a nagyobb összefüggésekben is leginkább azt látják a vasfüggöny mögött, amit a kádári konszolidáció kifelé mutatni akar. Tavares Rodrigues hagyja magát terelni, nem tesz fel kényes kérdéseket. Jó szándékú kötete híven közvetíti a portugál olvasók felé a sikereket, méghozzá – világlátott intellektuel módjára – viszonylag színesen [...], mégis egyetlen perspektívából festve le a magyar viszonyokat.

Szilágyi Ágnes Judit: Portugál pillantások a vasfüggöny mögé 1974 előtt és után

Bolti ára: 1200 Ft
Előfizetőknek: 900 Ft